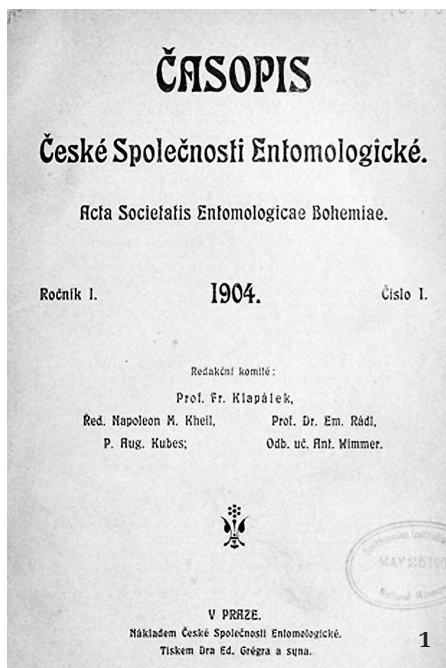

110 let trvání České společnosti entomologické

Dne 17. ledna 1904 se v hotelu U císaře rakouského v Praze na Poříčí sešlo z iniciativy středoškolského profesora Františka Klapálka (1863–1919) 20 entomologů, aby připravili stanovy a ustavující shromáždění budoucí České společnosti entomologické (ČSE). Stanovy byly schváleny výnosem c. k. místodržitelství o měsíc později a 9. března téhož roku se v zasedací síni Zemědělské rady pro království České konala ustavující valná hromada této nové vědecké společnosti. Jejím prvním předsedou byl zvolen F. Klapálek, dalšími členy výboru se stali Napoleon Manuel Kheil (místopředseda), Emanuel Rádl a Antonín Vimmer (zapisovatel), Ferdinand Veselý (pokladník), Hynek Alois Joukl (knihovník) a Josef Černý (kustod).

Ve svých prvních stanovách si Česká společnost entomologická kladla za cíl „...pěstovati jazykem českým studium hmyzu, a to přednáškami v občasných schůzích konaných v Praze nebo mimo ni, vědeckými vycházkami, určováním a výměnou hmyzu, vydáváním časopisu, pořizováním příslušné literatury a sbírek hmyzových a hmotnou podporou vědeckých prací entomologických.“ Až na shromažďování vlastních sbírek plní ČSE tyto úkoly v podstatě i dnes. Jinými slovy, Společnost vytvářela základnu pro obhájení a posílení pozice české entomologie v rámci Rakouska-Uherska tím, že umožňovala lepší komunikaci a přispívala k šíření nových poznatků mezi členy a ke zveřejňování výsledků jejich práce. Od počátku proto kladla důraz především na vydávání vlastního časopisu, který měl být hlavním prostředkem k zapojení mimopražských členů do aktivit Společnosti. Svou činností navazovala na tehdy již více než stoletou historii entomologie v Čechách a na činnost starších, ale obecněji zaměřených spolků, jako byla Fysiokratická společnost (založena 1869), Přírodovědecký klub (od r. 1869), jehož entomologický odbor byl ustaven v r. 1881, nebo Společnost Národního muzea v Praze, resp. Přírodnický sbor Musea království Českého.

Již v roce svého založení měla Společnost 56 členů a vydala i první číslo Časopisu České společnosti entomologické (*Acta Societatis Entomologicae Bohemiae*). Do r. 1914 vzrostl počet členů na 138 a přestože byla odkázána jen na příspěvky a příležitostné dary svých členů, pokračovala úspěšně ve vydávání časopisu a budování vlastní knihovny. Výměna časopisů znamenala stejně jako dnes hlavní zdroj odborných periodik. Nicméně finanční zdroje byly omezené, a jak říká F. Klapálek v závěrečné zprávě za r. 1904, Společnosti by na tyto základní funkce vůbec nezbývaly prostředky, kdyby si musela pro schůzce najímat nějakou místnost. Svou zasedací síň zapůjčovala pro schůzky výboru zpočátku Zemědělská rada pro království České a knihovna Společnosti byla uložena

1 První číslo Časopisu České společnosti entomologické z r. 1904

na v několika skříních v Akademické kavárně v Praze, kde se také konala pravidelná setkání členů.

Vzhledem k minimálním možnostem práce ve vědeckých institucích nacházela tehdy většina zájemců o přírodní vědy uplatnění ve školství – není tedy překvapující, že učitelé a středoškolská profesori spolu se čtyřmi vysokoškolskými učiteli (K. P. Kheil, K. Preis, E. Rádl a J. Uzel) představovali v r. 1904 téměř polovinu z celkového počtu členů. Vedle již tehdy renomovanými specialistů na méně studované řády hmyzu, jako byli F. Klapálek (chrostíci – *Trichoptera*) a J. Uzel (třásněnky – *Thysanoptera*), zůstávala Společnost otevřena i širokému okruhu amatérských entomologů. Jedním z členů prvního výboru byl např. J. Černý, hostinský z Vršovic, mezi členy Společnosti v počátku její existence najdeme i továrníky, majitele domů, účetní, lékaře nebo úředníky a tento rys si ČSE uchovala až do současnosti. Soužití se ukázalo jako pozitivní – na jedné straně přispívalo k šíření odborných znalostí a zvyšování úrovně práce členů, na druhé straně pak aktivita početných amatérských entomologů, převážně mimopražských, značně přispěla a přispívá k nahromadění rozsáhlého dokladového materiálu a nových poznatků o rozšíření a bionomii jednotlivých druhů hmyzu (bliže viz článek na str. CVIII–CX tohoto čísla). Přestože hlavním cílem bylo studium české hmyzí fauny, jednotliví členové pořádali již v období před první světovou válkou soukromé studijní cesty do zahraničí, směřující především do Alp, Karpat a na Balkánský poloostrov, ale i na Kavkaz.

První světová válka znamenala pro ČSE pochopitelný útlum. Vydávání časopisu bylo omezeno na jednotlivá čísla a počet členů do r. 1918 poklesl na 86 činných a pět čestných. Nový růst přinesl až vznik samostatného Československa. V r. 1918 se stává Československou společností entomologickou, je uznána jako kulturní instituce a těší se podpoře ministerstva školství. Nejcennější pomocí ale bylo asi to, že v r. 1919 získala Společnost poprvé vlastní místnosti v budově Zoologického ústavu Univerzity Karlovy v ulici Ke Karlovu 3 v Praze 2, které jí byly zapůjčeny bezplatně a na neomezenou dobu laskavostí prof. Františka Vejdovského. Na této adrese sídlila knihovna a sekretariát ČSE až do r. 1941. V r. 1921 byl založen z iniciativy Antonína Fleischera Odbor pro Moravu a Slezsko v Brně, který umožňoval samostatný rozvoj moravské entomologie. Ve výročním r. 1924, oslaveném vydáním jubilejního sborníku Společnosti, měla ČSE již 200 řádných a 6 čestných členů. Rozvoj souvisel nepochybně i s nástupem nové generace badatelů a s rozvojem entomologie v našem státě vůbec. V r. 1920 vzniklo zásluhou Jana Obenbergera (viz následující článek na str. CVII) samostatné entomologické pracoviště v rámci zoologického oddělení Národního muzea v Praze, jehož sbírky a knihovna, otevřené všem zájemcům o studium hmyzu, byly nezanedbatelným přínosem i pro členy Společnosti. Zatímco v předválečném období se činnost ČSE soustředila převážně na systematiku a faunistiku hmyzu, po r. 1920 vznikají i vysokoškolská pracoviště, zaměřená na obecné a aplikované obory entomologie.

Tento slibný vývoj přerušila okupace Československa v r. 1939. Společnost musela povinně změnit svůj název na Česká společnost entomologická, výzkum byl negativně ovlivněn zejména uzavřením českých vysokých škol a někteří členové se stali obětmi perzekuce. Popraveni byli, nebo v koncentračních táborech zahynuli J. Baum, F. Gregor, J. Maule, J. Nakládal, J. Šámal, F. Štěpánek, J. Štorkán a A. Vlášek, dalších 9 členů věznění přežilo. Přes všechny obtíže však Společnost toto těžké období překonala a podařilo se, byť s obtížemi, udržet i kontinuitu časopisu. Počet členů dokonce vzrostl na 551 v r. 1944. Održení Slovenska a nemožnost cestovat vedly k intenzivnějšímu zájmu o studium domácí fauny a zejména k prohloubení zájmu o „exotickou“ jižní Moravu.

Po osvobození republiky v r. 1945 se Společnost opět vrátila k názvu Československá společnost entomologická a v r. 1947 našla nové sídlo v budově Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy ve Viniční ulici. Brzy nato se ale musela vyrovnávat s dalekosáhlými společenskými změnami po únoru 1948. Především v první polovině 50. let, kdy se střetaly různé představy a názory na další vývoj a organizaci vědy u nás, stejně jako různé osobní či skupinové zájmy, skryté pod dobovou politickou rétorikou, byl osud ČSE na vážkách. O její nejisté situaci svědčí i fakt, že v letech 1949–53 se každoročně volil nový výbor, i když se jeho personální složení v zásadě neměnilo. Především zásluhou tehdejšího jednatele Lea Heyrovského se podařilo toto kritické období překonat. V r. 1953

hrozilo, že Československá společnost entomologická ztratí status vědecké společnosti a stane se zájmovou organizací v rezortu ministerstva kultury. Tuto hrozbu odvrátilo vystoupení prof. Julia Komárka na konferenci Zoologické komise Československé akademie věd (ČSAV) 14.–15. března 1953 v Praze a 21.–24. září 1953 v Brně (konference byla přerušena kvůli úmrtí prezidenta Klementa Gottwalda). Nové cíle entomologické společnosti byly shrnuty v rezoluci v následujících bodech: rozvinout komplexní výzkum hlavních kalamitních škůdců, studovat bionomii a biocenologii hmyzu, provádět faunistický a taxonomický výzkum na základě moderního pojetí, v zájmu zdravého rozvoje a šíření entomologie v širokých vrstvách zajistit existenci ČSE, místo sbírkaření vychovávat členy Společnosti k bionomicko-faunistickému výzkumu a důsledně bojovat proti nešvaru vybíjení památných druhů a ničení přírody kvůli obohacování se. Ve dnech 5.–9. června 1954 se konal sjezd československých entomologů u příležitosti 50. výročí založení Společnosti a byla vydána i slavnostní Ročenka ČSE. Tyto události znamenaly zvrat v jejím postavení. V r. 1955 schválilo ministerstvo vnitřní novou organizační řád ČSE a 7. dubna 1956 se konalo ustavující valné shromáždění Československé společnosti entomologické při ČSAV. Na něm byly přijaty nové stanov a zvolen výbor, jemuž předsedal akademik-korespondent prof. Jan Obenberger. V témže roce byla obnovena pobočka v Brně, jejímž předsedou se stal prof. František Miller. Dne 10. května 1957 pak vznikla i Slovenská entomologická společnost při Slovenské akademii věd (SAV) v čele s prof. Ladislavem Korbelem.

Jak je patrné z nového názvu, entomologická společnost (stejně jako ostatní vědecké společnosti) byla napojena na Československou akademii věd, konkrétně na Entomologickou laboratoř ČSAV (od r. 1962 Entomologický ústav ČSAV). Ta také přejala redigování časopisu a od r. 1965 se Entomologický ústav ČSAV stal jeho oficiálním vydavatelem. Pod novým vedením a různými názvy se časopis profileoval jako cizojazyčné vědecké periodikum, které přestalo být členskou premií a vymizely z něho spolkové zprávy a informace pro členy. Tuto ztrátu nahrazovaly interní Zprávy Československé společnosti entomologické při ČSAV, vydávané rovněž od r. 1965.

I když změny představovaly v té době jedinou cestu, jak ČSE jako vědeckou společnost zachovat, byly přijímány zejména ze strany starších pamětníků negativně. Ztráta samostatnosti byla často vnímána jako poručníkování Akademie nebo „profesionálů“ a záporné reakce vyvolávala i nová podoba časopisu, který se pro mnoho amatérských členů stal *de facto* nerozumitelným a případné publikování v něm vzhledem k nárokům redakce bylo obtížnější. Nicméně při zpětném pohledu je třeba přiznat, že spojení s Akademií věd přineslo i hodně pozitivního. Především nebyvalé finanční zajištění nejen publikační činnosti, ale i jiných aktivit. Od r. 1960 se každoročně konají Entomologické dny, které seznamují členy s různými zajímavými oblastmi ČR formou exkurzí a přednášek. Postupně vznikaly regionální pobočky Společnosti, odborné sekce, faunistická komise, jejímž prostřednictvím byly propláceny alespoň symbolické náklady na vybrané projekty amatérských entomologů, nebo kroužek mladých entomologů vedený Jaromírem Strejčkem, z něhož pochází mnoho dnešních zkušených entomologů. A dlouholetá soustavná práce redakční rady časopisu měla nespornou zásluhu na růstu obsahové i formální kvality publikací členů Společnosti. Současná mezinárodní uznávaná úroveň české amatérské entomologie je výsledkem právě tohoto dlouhodobého systematického působení. Nepříznivá politická situace a omezené možnosti seberealizace v 70. a 80. letech vedly mnohé občany k různým únikovým zájmovým činnostem. To se projevovalo i zvýšeným zájmem o entomologii a výrazným zvyšováním počtu členů Společnosti. Zatímco po reorganizaci v r. 1957 měla ČSE 490 členů, r. 1972 již 753, v r. 1976 počet poprvé přesáhl tisíc (1 069) a maximum 1 365 členů registrovala v r. 1985. Od té doby počet postupně klesá.

Nové politické změny z r. 1989 se v činnosti ČSE plně projeví až v r. 1993. Tehdy se Společnost opět stala samostatným subjektem a vrátila se k původnímu názvu Česká společnost entomologická. O rok později byl zvolen nový výbor, s předsedou Ivanem Hrdým. Bývalý Časopis České společnosti entomologické se v r. 1993 stal pod jménem *European Journal of Entomology* prestižním mezinárodním periodikem vycházejícím v angličtině a jeho redakci plně převzal Entomologický ústav AV ČR v Českých Budějovicích (blíže na

2 Členové ČSE v 30. letech 20. stol. Zleva: Julius Komárek (1892–1955, Zoologický ústav Univerzity Karlovy v Praze, zakladatel lesnické entomologie), Jaroslav Štorkán (1890–1942, Zoologický ústav UK v Praze, popraven nacisty za heydrichiády) a Jaroslav Šámal (1900–42, prof. všeobecné a užité entomologie na Českém vysokém učení technickém v Praze, rovněž popraven v r. 1942)
3 Exkurze u Nelahozevsi v říjnu 1940. Zleva: Oldřich Šustera (1879–1971, účetní ředitel, předseda ČSE v letech 1950–55, specialista na blanokřídlé – *Hymenoptera*), Jan Bechyně, Jan Roubal (1880–1971, koleopterolog, ve 20.–30. letech ředitel dívčího gymnázia na Slovensku; na snímku při odběru exhaustorem) a Jan Obenberger (1892–1964, Národní muzeum v Praze). Snímky z archivu ČSE

str. CXXI), i když Česká společnost entomologická je v tiráži stále uváděna jako spoluvydavatel. Náhradou pro její členy přinesl časopis Klapalekiana, který vznikl přeměnou dosavadních Zpráv ČSE. Vychází s podporou Rady vědeckých společností ČR; díky úsilí nedávno zesnulého sekretáře společnosti Jana Vítnera a redakční rady vedené Janem Růžičkou důstojně reprezentuje práci členů ČSE. V r. 2004 Společnost oslavila stoleté jubileum vydáním pamětního dvojčísla (3–4) Klapalekiany.

Nyní má Česká společnost entomologická status neziskové organizace se 630 členy, 6 pobočkami (jihočeskou, jihomoravskou, východočeskou, východomoravskou, západočeskou a entomologickým klubem při Labských pískovcích) a pěti odbornými sekcemi (faunistickou, karabidologickou, lepidopterologickou, sekci pro výzkum vodních brouků a sekci pro mandelinkovitě a nosatcovitě brouky). Vydává časopis Klapalekiana, každoročně pořádá Entomologické dny a setkání členů spojené s přednáškami. Je rovněž zastoupena ve stálém organizačním výboru mezinárodních symposií o entomofaunistice střední Evropy (SIEEC). V současné době se připravuje změna stanov v souladu s novým občanským zákoníkem. V příštích letech čekají Českou společnost entomologickou ještě další změny a výzvy. Věřme, že se s nimi dokáže vyrovnat stejně úspěšně, jako to opakovaně dokázala ve své stoleté historii.